

MODEL Y KATECHEZE V HISTORII I AKTUÁLNĚ

Motivací ke vzniku tohoto článku byla otázka: Jaký katechetický a pedagogický postup zvolit v katechezi pro různé skupiny účastníků? Odpověď není, pokud se týká práce s lidmi a pro lidi, nikdy jednoduchá. Určitou pomocí a vodítkem nám může být pohled do historie i do zkušeností našich kolegů a kolegyně. Tento článek uvádí pět modelů katecheze, jak se vyvíjely v historii církve. Text vychází z přednášky amerického teologa, kardinála Averyho Roberta Dullese, SJ.¹ K reflexi těchto modelů v současné praxi se vyjádřili pracovníci diecézních katechetických středisek v Praze, Olomouci, Českých Budějovicích a v Hradci Králové, a také ředitel Českého katolického biblického díla, docent Petr Chalupa.² K této reflexi nabídla redakce několik otázek, kterými se můžete, vážení čtenáři, inspirovat i vy.

1. Naukový model katecheze

Přibližně do 60. let 20. století byl primárním nástrojem katecheze psaný text. Zpravidla šlo o katechismy katolické církve, zaměřené na učení papežů a koncilů, které se týkalo víry a morálky. Obvykle zahrnuje apologetickou (obránnou) složku, jejímž účelem je ukázat, že učení církve má pro věřící velkou hodnotu. Ve svém morálním vyučování tento přístup vychází jak z přirozeného rozumu, tak z Božího zjevení.

Cílem náboženské výchovy v tomto modelu bylo vychovat křesťany, kteří jsou věřící a pravověrní ve své katolické víře a jsou dobře vybaveni pro odpovědi na protestantské námítky. Předpokládá se a doufá, že porozumění pravé nauce je bude motivovat ke ctnostnému životu. Tento model „vyprodukoval“ generaci katolíků, kteří jsou si podobní v základním obsahu své víry. Forma otázka – odpověď jim poskytuje dobré znalosti důležitých pravd, které uchovávají v paměti a které mohou později ocenit.

Kritici tohoto modelu uvádějí, že nerozlišuje hierarchii pravd (vše je stejně důležité); důraz je kladen více na pamětní učení než na porozumění. Pro mnoho katechizovaných je obsah nauky příliš abstraktní, jejich emoce a představivost zůstávají nedotčeny. Model předpokládá, že účastníci katecheze již byli evangelizováni, ale to často není pravda. „Produktem“ tohoto modelu jsou i katolíci nedotčení radostnou zvěstí, byť se solidní znalostí nauky.

Otázky k naukovému modelu:

- Jaké místo má tento model v katechezi dnes (jak je rozšířený)? Co se z něj dnes jeví jako užitečné? Co důležitého pomíjí?

Praha: Místo má v různé míře v podstatě skoro v každé katechezi. Bohužel je často používán bezúčelně, nebo dokonce manipulativně. Očekávají se od něj nesprávné cíle (vznik a růst víry, motivace ke křesťanské praxi a angažovanosti). Stále se používá v nepřiměřeně velkém rozsahu a s velkým důrazem. Často je používán jako jediná katecheze. Vědomosti mohou pomoci tam, kde odpovídají na otázku nebo řeší problém, který člověk skutečně má (resp. prožívá). Samy o sobě nemusejí vůbec oslovit a proměnit (vyvolat odezvu) život člověka. Model je zaměřený většinou na rozum apelující na vůli a vše ostatní takřka pomíjí.

Olomouc: Domníváme se, že tento model je využíván jen okrajově či vůbec. Katechizovaní a sami učitelé náboženství, popř. katecheti na něj nejsou nastavení. Sami tyto pravdy víry neznají, proto je také nepředávají. Dnešní člověk v našem prostředí je vychováván v obecné náboženskosti, která však není nosná pro život. Člověk nezná základní pravdy víry, body, pilíře, o které se může v těžkých chvílích opřít. Naučené pravdy slouží jako KPZ pro správnou orientaci v životě. Např.: svátost smíření se skládá z těchto fází, v těžkých životních situacích se pomodlí Otče náš. Ne každý člověk se ztotožní s tím, co se naučí zpaměti, aby se naučené slovo stalo skutkem. Naukový model nemá evangelizační charakter. Předpokládá určitý vztah k Bohu, a to dnes předpokládat nelze.

České Budějovice: Dosud přežívá především při přípravě dětí ke slavení iniciačních svátostí. Nejde sice o striktně dodržovanou metodu (model), ale požadavek kněze, aby děti znaly pravdy víry, vede katechety k tomu, že volí naukový model jako osvědčený způsob výuky. Užitečné na tomto modelu je právě získávání vědomostí. Model ovšem předpokládá, že katechizovaní znají obsah základních pojmů (hřích, svátost, ctnost...). Tyto pojmy ztratily svou určitou kontinuitu a kvůli tomu se jejich obsah zamlžil nebo vyprázdnil.

Hradec Králové: Otázky kněží a katechetů „Co vše mají vědět?“ a požadavky na pomůcky ke katechezi svědčí o tom, že naukový model v praxi převažuje, a to zvláště při přípravě dětí, mladých lidí i dospělých ke svátostem. Doporučujeme, aby kněží a katecheti dávali přednost uvádění mladých a dospělých do četby Písma svatého, modlitby a slavení liturgie. Mnozí si však nevědí rady, tento přístup vyžaduje delší přípravu, pomůcek není mnoho a navíc katechizovaní mohou klást řadu věro- učných otázek, což u katechety předpokládá velmi dobrou orientaci v teologii a schopnost ji srozumitelně interpretovat.

ČKBD: Při setkáních nad Písmem svatým vycházíme nikoli z katechismu, ale z biblického textu. Právě ten přináší podstatné obsahy víry nebo alespoň základy pro pozdější formulace těchto obsahů. Celostní (tedy všechny percepční schopnosti člověka aktivizující) praktická práce s Biblií má obvykle několik fází. Za velmi důležitou a nezbytnou považujeme vždy fázi, v níž se při práci ve skupině dopodrobna věnujeme biblickému textu a objevujeme tak, co patří k obsahu biblické víry. Jde přitom spíše o náznaky biblické teologie než o exkurzy do

teologie dogmatické či morální. Naše opakovaná zkušenost potvrzuje, že praktickou práci s biblickým textem získané porozumění v oblasti víry zůstává v člověku hlouběji a jiným způsobem než memorované katechismové poučky. Jistě je žádoucí, aby se katechizovaní také vzdělávali a jejich poznání v oblasti víry narůstalo. Metodicky vedené zkoumání biblického textu k tomu poskytuje vhodnou formu. (Popis metod se nachází v publikaci: Hechtová, A. *Kreativní přístupy k Biblii*, Dolany: České katolické biblické dílo, 2008.)

2. Kérygmatický model katecheze

Reakcí na závažné nedostatky katecheze, pojímané jako vyučování pravdám, bylo kérygmatické hnutí, jehož iniciátorem byl J. A. Jungmann, SJ. Podstatu tohoto modelu lze shrnout následovně: „Naše náboženství je organickou jednotou, ve které musíme rozlišovat základní jádro, které musíme hlásat důrazně (kerysso – hlásat). Toto jádro je tajemství Kristovo, tajemství, které po věky a po celá pokolení bylo skryto, ale nyní je zjeveno jeho svatému lidu“ (Kol 1,26). Všechny ostatní pravdy našeho náboženství mají být vysvětlovány z tohoto výchozího bodu a z této perspektivy. To, co musíme kázat, je evangelium – dobrá zpráva, že Kristus je mezi námi.“³ Výsledkem tohoto přístupu bylo strukturování náboženského vzdělávání podle dějin spásy. Přednostně byla zdůrazňována prorocká interpretace událostí před vysvětlováním naukových pouček o věčných pravdách, jak je podávaly katechismy. V mnoha případech byl tento styl kombinován s liturgickým přístupem, který zdůrazňoval aktualizaci tajemství víry v liturgii církve. Tento model byl podpořen Druhým vatikánským sněmem v konstituci *Dei Verbum*.⁴

Žel, tento přístup probudil v některých katechizovaných dojem, že Zjevení se událo v minulosti a netýká se jejich života. Toužili po setkání s Bohem, který nás proměňuje a zachraňuje i dnes. Model dnes podle kard. Dullese vyžaduje, aby mu předcházel důležitý proces první evangelizace, který by evangelizované disponoval k odpovědi na křesťanské kérygma. Mnoho z nich potřebuje, aby byli osvobozeni od sekulárních náhledů na svět a získali smysl pro Boha, který hovoří a jedná.

Otázky ke kerygmatickému modelu:

- **Jakou máte zkušenost s vyprávěním příběhů dějin spásy? Je možné je podávat tak, aby v nich katechizovaní rozpoznávali jádro křesťanské víry a jejich aktuálnost pro dnešní dobu?**

Praha: Pokud se používají v přiměřené míře, s vhodnými cíli (nemanipulativně, ne jako morální argumenty), zkušenost je dobrá. Určitě je možné je použít k odhalování kerygmatu a vést katechizované, aby v nich sami nalézali odpovědi na svůj aktuální život.

Olomouc: Vyprávění biblického příběhu s komentářem a upozorněním na jeho jádro přináší velké plody. Posluchači jsou skrze vyprávění pozváni do příběhu, najdou v něm i aktuálnost pro svou konkrétní životní situaci. Dozívají se i o vztahu k Bohu toho, kdo příběh vypráví. Posluchačům se otevírají oči. Sám katecheta však musí znát jádro jednotlivých biblických příběhů. Nestačí jen upozornit na osoby, které v příběhu vystupují, vylíčit prostý děj, ale vše nasměrovat k hlubšímu poznání osoby Ježíše Krista. Stává se, že samotnému katechetovi uniká podstata příběhu. Za jádro považuje nepodstatné věci a trvá na nutnosti zapamatovat si je. V opakovacích hodinách pak svěřence zkouší z toho, jaké byly egyptské rány, rodinné vztahy u praotců, kdo si všiml malého Mojžíše poslaného po vodě aj., místo toho, co je podstatnější, a to že košík s Mojžíšem je obraz svěření se zcela do rukou Hospodina, který se pak o Mojžíše královsky postaral aj.

České Budějovice: Důležité je, aby ve vyprávěném příběhu viděl jádro křesťanské víry a aktuálnost sám katecheta. Potom se mu jistě podaří najít, v čem by mohl být příběh aktuální pro jeho konkrétní skupinu katechizovaných. Dobrou zkušenost mám s příběhy určitých postav – Abrahám, Mojžíš, David, královna Ester... Hodně záleží na zvolené metodě. Velmi dobrou pomůckou, která se mi osvědčila, je časopis Duha.

Hradec Králové: Za velkou výhodu považujeme, že katechizovaní jsou uváděni do smyslu celého křesťanství, významu velikonočního tajemství a propojují se jim dějiny spásy s liturgickým slavením svátostí. Podle naší zkušenosti tyto skutečnosti unikají i dospělým věřícím. Nevědí, v čem spočívá naše křesťanská identita a co je jádrem naší víry. V tomto ohledu považujeme kerygmatický model katecheze za velmi inspirativní. Materiály v češtině k němu existují, a to jako samizdaty ze 70. let.

ČKBD: Připustíme-li, že termín kerygma může mít i širší smysl jakéhokoliv „hlásání“ z Božího pověření (tedy nejen jako hlásání evangelia), pak se kerygma jistým způsobem projevuje v celé Bibli (o správném vztahu mezi Starým a Novým zákonem pojednává dokument Papežské biblické komise *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004). Vnímáme-li pak biblické příběhy nejen v jejich eschatologickém zaměření jako dějiny spásy,

získají pozoruhodný význam rovněž ty pasáže biblického textu, které jsou spíš dějinami pohrom a neštěstí. K jádru křesťanské víry totiž náleží nejen zvěst o Kristově zmrtvýchvstání, ale také celý příběh jeho utrpení a smrti na kříži. – Aktualizovat biblické poselství správným způsobem nebývá vždy snadné. Přesto však je aktualizace možná a nutná. Vždy je dobré přidržet se kritérií, která pro aktualizaci uvádí dokument Papežské biblické komise *Výklad bible v církvi* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2. vyd., 2007). Praví se v něm mimo jiné: „Aktualizace neznamená manipulaci s texty. Nejde o to promítat do biblických spisů nové názory a ideologie, nýbrž upřímně hledat světlo, které je v nich obsaženo pro přítomnou dobu.“

3. Liturgický a mystagogický model

Tento model kombinuje kerygmatický model se slavením svátostí a uváděním do jejich tajemství. Slavení svátostí zpřítomňuje události dějin spásy v právě prožívaném okamžiku. Model vychází z úzkého vztahu mezi prožíváním víry a liturgií. Jeho kořeny sahají ke katechetickým a mystagogickým kázáním biskupů v patristické době. Například Cyril Jeruzalémský a Ambrož Milánský užívali symboliku obřadů křesťanské iniciace.⁵ Protože součástí obřadů křesťanské iniciace byla recitace Kréda a Modlitby Páně a byla vyžadována také znalost Desatera, staly se tyto texty východiskem pro předkřesťanskou katechezi. Trojí ponoření křtěnců ve jméno Otce, Syna a Ducha Svatého vyžadovalo objasnění tajemství Trojice vzhledem k daru spásy.

Obnova katechumenátu v roce 1972 vedla k obnově mystagogické katecheze. Také pro mladé lidi, kteří byli vychováni v katolické víře, liturgie poskytuje velmi důležité prvky obsahu katecheze. Liturgická roucha, církevní architektura, struktura mše svaté, různé obřady v církvi, doby a svátky liturgického roku mohou posloužit jako výchozí body. Výhodou tohoto liturgického modelu je zasazení obsahu katecheze do prožívání víry. Na rozdíl od abstraktně podávané nauky mluví ke katechizovaným přímo, povzbuzuje jejich vztah k Bohu. Slavení svátostí jde za samotná fakta dějin, usnadňuje setkání s Bohem jako zdrojem a cílem všeho stvoření. Význam svátostí je také v tom, že poskytují více než pouhá slova.

Úskalím tohoto modelu katecheze je, že neodpovídá na všechna témata náboženského vzdělávání. Pokud zdůrazní pouze dějiny spásy, posvátná místa a obřady, může snadno vést k negaci toho, co se týká pozemského života. Druhý vatikánský sněm ve své pastorální konstituci o církvi v dnešním světě připomněl oddělení víry od denního života jako jeden z nejzávažnějších omylů doby (GS 43). Na druhou stranu liturgie odráží náš život z víry, proto je třeba v tomto modelu dbát na to, aby tak byla liturgie také prezentována.

Otázky:

- **Jakou máte zkušenost s liturgickou výchovou v katechezi? Jaké způsoby preferujete a proč? Jaký smysl vidíte v mystagogické katechezi?**

Praha: Velmi často se zaměřuje seznámení s průběhem liturgie a sakramentální naukou se skutečnou liturgickou výchovou a mystagogickou katechezí. Domníváme se, že v liturgické výchově předškolních a mladších školních dětí je často ponechán velmi malý prostor pro tajemství a jeho prožívání. Dospělí, resp. katecheta mívají pocit, že musejí dětem vše vysvětlit, aby „tomu rozuměly“. Mystagogická katecheze pomáhá v prožitém tajemství (svátosti) reflektovat zkušenost s osobním setkáním s Boží přítomností. Vhodné pomůcky si umíme představit, případně připravit, ale oficiálně vydané neznáme žádné.

Olomouc: Liturgického modelu katecheze se využívá většinou při přípravách na přijetí iniciačních svátostí. Ve společenstvích se tento model neaplikuje – nenapadne nás takto směřovat katecheze. Nejsou připravené katechetické materiály. Chybí propojenost Božího slova se svátostmi a uváděním do jejich tajemství. Liturgie sama o sobě sjednocuje, poskytuje porozumění symbolům, má však být popotazena do praktického života, nasměrovává na Krista a člověka, na to se zapomíná. Mystagogická katecheze doprovází, ukazuje směr, uvádí k Ježíši Kristu. Díky hlubšímu poznání Ježíše se katechizovaný učí více počítat s Bohem v osobním životě.

České Budějovice: Podle mého názoru se liturgii věnuje v katechezi (nejen dětí) malý prostor. Možná proto, že je někdy „zredukována“ pouze na obřady, a tudíž je považována za něco, co patří pouze „do kostela“? Smysl mystagogické katecheze vidím v uschopnění katechizovaných ztížit se, naslouchat svému nitru a porozumět různým symbolům jako Boží přítomnosti v našem životě.

Hradec Králové: Liturgická výchova se děje zpravidla podle učebnice pro 3. třídu, ve které je pojata jako seznamování se s průběhem liturgie, a tento přístup do značné míry ovlivňuje ostatní katechetické programy. V loňském roce jsme do našich pravidelných formačních setkání pro katechety zařadili nové porozumění slavení mše svaté a svátostem jako zpřítomňování událostí dějin spásy. Začali jsme se zabývat obsahem eulogických modliteb a připravovat tak půdu pro mystagogickou katechezi. V tomto úsilí budeme pokračovat i nadále.

ČKBD: Slavení liturgie (především eucharistické) představuje v souvislosti s praktickou prací s Bibli kontext, v němž se liturgickým děním zpřítomňují obsahy víry, objevené v pradávných biblických textech. Konkrétně může biblickou práci spojit s liturgií scénka, vytvořená před oltářem z biblických postav, a homilie vycházející z příslušného textu, nebo znázornění výrazného tématu pomocí výkladového materiálu. – Na základě

své osobní zkušenosti bych takřka ztotožnil správně prováděné „lectio divina“ s biblickou mystagogií. A samozřejmě bych ji věle doporučil, přinejmenším jako jednu z velmi užitečných a účinných alternativ biblické katecheze. (Bez podstatných výhrad lze doporučit řadu, kterou k „lectio divina“ vydalo Karmelitánské nakladatelství.)

4. Model katecheze založené na lidské zkušenosti

Účelem tohoto modelu je doplnit předchozí o pozornost k životu věřících ve světě. Jeden z jeho představitelů, Marcel van Caster, ve své práci *The Structure of Catechetics* (1964) uvedl: „Protože Bůh mluví skrze znamení časů, katecheze by měla hledat křesťanský význam sekulárních událostí.“ Avšak varoval, že sekulární události nelze bezprostředně ztotožnit s Božím zjevením. Jde o jejich interpretaci ve světle zjevení navždy daného v Kristu.⁶ Vycházel ze skutečnosti, že dnešní člověk ve vnímavější ke své vlastní zkušenosti než k předložené nauce. Úkolem katechetů je pomoci člověku rozvinout porozumění jeho zkušenosti ve světle Božího zjevení. Katecheze, která ukazuje sílu Božího slova, jak ji nalézáme v biblickém poselství a v liturgii, musí být doplněna výchovou, která interpretuje přítomnou situaci a vztahuje ji ke Kristu.⁷ Katecheze založená na zkušenosti proto vyžaduje předchozí seznámení katechizovaných s Božím zjevením v Kristu, které je jim nabídnuto zvláště v kerygmatickém a liturgickém modelu katecheze.

Během 60. a 70. let vzniklo mnoho různých typů katecheze založené na zkušenosti. Jejich přínosem byl přístup ke katechizovaným a zvláště úsilí, aby to, co je jim předáváno, našlo odezvu v jejich životě. Z tohoto směru se také rozvíjely některé proudy současné náboženské pedagogiky. Úskalím tohoto přístupu je upřednostnění prožívání života katechizovaných do té míry, že oni sami mohou zůstat nedotčení základními skutečnostmi z dějin spásy a základními pravdami naší víry. Katecheti necítili potřebu používat učebnice; katechizovaní sami byli pro ně „základním textem“. Docházelo i k tomu, že katecheti vyžadovali od katechizovaných, aby vyjadřovali své pocity o životě, a ti se přítom nudili.

Otázky:

- Co je podle Vašeho názoru třeba ocenit jako přínos tohoto modelu v našich podmínkách? Jakou máte zkušenost se sdílením zkušeností katechizovaných při společné katechezi?

Praha: Tento model narušil monopol naukového modelu. Bere podstatně větší ohled na lidskou přirozenost a psychologii. Může vést lépe k samostatnosti a zodpovědnosti. Zároveň umožňuje, aby společenství křesťanů bylo nejen místem, kde se katechizuje, ale

aby samo katechizovalo. Z našich zkušeností vyplývá, že při zkušeném a dobrém(!) vedení je sdílení pro katechezi takřka nezbytné. (Hrozí ovšem riziko manipulace, „povídání“ o pocitech nebo často o ničem...) V pomůckách, které byly vydány spíše není brána zkušenost katechizovaných v úvahu.

Olomouc: Tento model katecheze s sebou přináší možnost sdílení zkušeností, větší otevřenost jednoho k druhému. Nabízí úhel pohledu na náboženskou pravdu ze strany lidské zkušenosti. Vznikla řada katechetických pomůcek, aktivit, které nám mohou pomoci poodkrýt kousek Božího tajemství. Pozitiva: Zkušenost druhého člověka nás může inspirovat pro náš život. Okoření katechezi a vyučování náboženství. Negativa: Někdy se zkušenost jednotlivce přečnuje a je předkládána jako jediná možná a vhodná cesta, řešení... Není možné ji předat (jen se jí inspirovat, poučit se). Nemá dlouhodobý charakter. Není možné sdílení u lidí, kteří se neznají a není mezi nimi vybudována důvěra. Domníváme se, že zkušenost často není brána v úvahu. Ze strany katechetů, kněží aj. není větší zájem si sednout a popovídat si třeba jen se svěřeným jedincem, rozbrat jeho zkušenosti, problémy, vztah k Bohu. Vyžaduje to totiž čas i mimo náboženství, katechezi, vytvořit vhodné podmínky pro rozhovor a být připraven i na kritiku.

České Budějovice: Přínosem tohoto modelu je podpora katechizovaných, aby projevili své zkušenosti s žitou vírou, hovořili o nich, což je (podle mého názoru) jedna z cest od individualismu ke společenství. I reflexi zkušeností je však třeba katechizované učit. Proto se mi jeví jako jedna z dobře použitelných metod taková, kdy se vybrané téma představuje z různých úhlů: biblického, psychologického, literárního, výtvarného atd.

Běžná katecheze (nebo výuka náboženství) nemá dost prostoru pro sdělování zkušeností (1 hodina 1x týdně), takže se více méně využívá při nepravidelných akcích, např. duchovních obnovách, přípravách k iniciačním svátostem apod.

Hradec Králové: Dokázat „rozmluvit“ katechizované o svých zkušenostech tak, aby to bylo k tématu, aby se neprosazoval pouze jeden na úkor ostatních, aby si přítomní vzájemně naslouchali apod., považujeme za velké umění. Ani ti v tomto nejschopnější často nedocílí kýženého výsledku. Proto se zamýšlíme nad postupnými kroky, které povedou ke skutečnému sdílení zkušeností víry s Bohem a podpoří tak zrání víry jednotlivců i celého společenství. Hledáme k tomu vhodné přístupy a metody a primárně je „zkoušíme“ na katechetech samých. Dlouhý komentář bychom dokázali napsat spíše k překážkám, které brání lepším „výsledkům“.

ČKBĐ: Zkušenostní percepce biblického poselství je velmi užitečná, přílišné zdůrazňování vlastní zkušenosti však může vést k subjektivismu. Nezbytné je tedy při tom pečlivě rozlišovat, jaký význam má zkušenost v sou-

vislosti s katechezí (srov. Alberich, E., Dřimal, L. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008 s. 73–82). – Úroveň sdílení zkušeností ve skupině předpokládá psychologickou zralost a kulturní vyspělost jednotlivých účastníků. Pokud by tyto předpoklady nebyly splněny, může se sdílení zkušeností ve skupině stát trapnou záležitostí. – Některé programy náboženské výchovy přeceňují význam zkušenosti do té míry, že pro samé zakoušení už katechizovaní nevědí, jaký obsah víry vlastně zakoušejí.

5. „Angažovaný“ model katecheze

Celý název tohoto modelu zní: „Model založený na sdílené křesťanské praxi reflektované ve světle dějin spásy a vize Božího království“. Motivem k jeho uplatnění byl zájem církve o současný život a o sekulární svět a pozornost k sociálním otázkám, která by měla silné zakotvení v katolické tradici. Počátky tohoto přístupu lze objevit ve Střední a Jižní Americe, kde se teologové soustředili na postavení lidí žijících v bídě a vnímali, že náboženské vzdělávání bylo v minulosti výlučně teoretické a příliš oddělovalo znalosti a život. Hledali cesty, kterými praxe víry povede k řešení sociálních otázek a zároveň k pravověrnosti.

Jedním z východisek pro řešení těchto otázek je dílo brazilského pedagoga Paola Freireho *The Pedagogy of the Oppressed* (Pedagogika utlačovaných).⁸ Protestoval proti tomu, co nazval „bankovní model“ vzdělávání, v němž učitel ukládá do mysli studentů znalosti a oni je přijímají jen pasivně. Freire doporučoval model vzdělávání, ve kterém učitelé a studenti společně reflektují své aktuální životní problémy kritickým způsobem. Cílem tohoto procesu je vést studenty ke konkrétní angažovanosti vedoucí ke společenským změnám. Tento přístup zaujal ty, kteří katechezi považovali za příliš individualistickou, příliš vzdálenou od dění ve společnosti a nezajímající se o budoucnost. Křesťané cítili, že by měli být formováni způsobem, který by je podněcoval k zájmu podílet se na budování nového světa a na růstu Božího království zde na zemi. Praxe v tomto modelu převládala nad pouhou teorií.

Americkým reprezentantem tohoto přístupu v oblasti víry je Thomas Groome, který hájí zájmy „sdílené křesťanské praxe“. Popsal svoji metodu následovně: „Skupina křesťanů sdílí své zkušenosti formou dialogu, posuzují je ve světle dějin spásy, a to je vede až k vizi živé křesťanské víry.“⁹ V této definici není objektem kritické reflexe sám posvátný text, ale přítomný skutek. Výsledné poznání má být naše vlastní, ne pouze zprávou, kterou nám sdělili jiní. Toto poznání má vést k aktivitě, které se katechizovaní účastní. Tato akce není pouze jedna, izolovaná; je společnou iniciativou vykonanou skupinou křesťanů. Ti o ní diskutují, s respektem naslouchají jeden druhému a jsou ochotni učit se od

svých partnerů. Dialog je kritický; účastníci v něm usilují rozpoznat, co by mělo být zachováno a co by mělo být v aktuální situaci změněno. Kritéria jsou dvě: dějiny spásy a křesťanská vize. Dějiny spásy zahrnují biblické dějiny a dějiny církve. Dějiny spásy nejsou pověstí, ale sestávají z historických událostí. Vize je zaslíbené království Boží, které je povoláním a nadějí všech křesťanů.

Ve srovnání s jinými modely je Groomovo pojetí významné v tom, že nestaví praxi do opozice k teorii. Groom rozpoznal, že praxe musí chápat dějiny spásy a křesťanskou vizi jako východiska. Učení magisteria je nezbytné, aby pomáhalo církvi zachovat původní obsah apoštolské víry, jak je předáván po staletí. Při absenci magisteria se teologie stává bludištěm konfliktních názorů a rozličných škol myšlení a v oblasti víry je pak spíše matoucím základem než orientací. Ve shodě s kerygmatickým modelem Groome uznával ústřední místo dějin spásy vrcholících ve smrti a zmrtvýchvstání Krista a seslání Ducha Svátého. S modelem založeným na zkušenosti Groome sdílí potřebu brát v úvahu životní zkušenosti katechizovaných. Trvá nicméně na tom, že přítomná zkušenost musí být objektem kritické reflexe. Musí být kriticky posuzována ve světle dějin spásy a vize Božího království.

V Groomově praktickém modelu je relativně malá pozornost věnována liturgickému a mystagogickému prvku. Hovoří o liturgii jako o připomenutí a zviditelnění dějin spásy. Jeho přístup by měl být doplněn využitím formačního potenciálu obnoveného katechumenátu a obřadu křesťanské iniciace dospělých.

Otázky:

- **Doporučili byste tento model katecheze v našich podmínkách? Které jeho aspekty byste zvláště zdůraznili? Máte zkušenost z katechezí tohoto typu v naší praxi? Pro jakou skupinu adresátů ji považujete za zvláště důležitou?**

Praha: Pokud „křesťanská vize“ bude odpovídat magisteriu, potom model můžeme doporučit, neboť se do něj dají zahrnout všechny předchozí modely. Zdůraznili bychom to, že vychází z vlastních zkušeností křesťanského života katechizovaných. Tato metoda je tím vhodnější, čím jsou adresáti křesťanský zralejší.

Olomouc: Ano. Zdůraznili bychom na tomto modelu tyto aspekty:

- Katecheze se provádí skrze biblické dějiny a dějiny spásy.
- Katecheze představuje Ježíše Krista a Velikonoční tajemství.
- Životní zkušenost katechizovaných s kritickou reflexí.
- Teoretické poznatky se využijí v praktickém životě.

- Kritický pohled a dialog odpovídá i současnému propagování pedagogických metod kritického myšlení.

S tímto modelem jsme se setkali již v době komunismu skrze formaci salesiánů. Dále se s ním setkáváme ve společenstvích mládeže. Vychází z potřeb současného člověka. Je zde prostor pro část naukovou, následuje možnost se k tématu vyjádřit (i kriticky) a aplikace do života. Předpokladem využití tohoto modelu je však praktikování křesťanského života katechizovaných (svátostný život). Domníváme se, že se jedná o skupinu lidí ve věku cca 11–30 let. Tyto osoby mají hlad po vědomostech, které formují jejich pohled na život, a jsou kritické ke svému okolí.

České Budějovice: Model bych doporučila jako součást katechumenátu – učí a vede k víře skrze skutky a k angažovanosti křesťana v sekularizované společnosti.

Hradec Králové: V naší praxi vnímáme několik skutečností, které podporují rozvíjení tohoto přístupu v našich podmínkách. Je to jednak zájem Charity o užší spolupráci s katechetou, například při výchově dobrovolníků k Tříkrálové sbírce či pro jiné projekty. Dále jde o spolupráci s Papežským misijním dílem a integraci misijní výchovy do katechetických programů i do výuky náboženství. Třetím východiskem je samo sociální učení církve, jehož prezentace církev jako instituci „zlidštuje“ a přibližuje ji sekulární společnosti. Zejména studenti středních škol neočekávají od církve pozvednutí morálky ve společnosti, ale jejich zájem získáváme skrze programy ve školách zaměřené na sociální témata.

ČKBD: Mezi takzvané kontextuální přístupy k Bibli patří přístup z hlediska teologie osvobození. Dokument Papežské biblické komise *Výklad bible v církvi* uvádí výstižnou charakteristiku. Mezi jiným říká: „Tento způsob čtení se soustřeďuje na vyprávěcí a prorocké texty, které objasňují situace útisku a inspirují praxi, která směřuje k sociální změně; někdy to může být způsob předpojatý, nevěnující dostatečnou pozornost ostatním textům bible“. Vezmeme-li v úvahu, co citovaný dokument

k tomuto přístupu říká, lze jej doporučit. – Lidé prostoupení biblickým poselstvím by neměli pasivně zůstat stát stranou, ale měli by být v nejlepším smyslu angažováni. Domníváme se, že tento přístup může mít velký význam zejména pro mladé lidi. Ti by se měli postupně učit brát na sebe svůj podíl odpovědnosti ve společenství církve i v občanské společnosti.

Doporučení pro současnou katechezi

- „Východiskem, základem a normou“ katecheze je Písmo svaté (srov. Papežská biblická komise, *Výklad bible v církvi*, IV. C. 3).
- Nauka by měla být vyučována s důrazem na velké činy Boží v dějinách spásy, které dodnes pokračují různými formami v životě církve i jednotlivců a jsou zpřítomňovány v liturgickém slavení.
- V každém věkovém období by měly být brány v úvahu morální a náboženské zkušenosti katechizovaných.
- Sdílení křesťanské praxe a její reflexe ve světle dějin spásy a vize Božího království by se mělo v katechezi stát příležitostí k růstu ve víře, a to zvláště pro pokročilejší ve víře, které by měla víra motivovat i ke společenské angažovanosti.
- Katecheze by měla podporovat ekumenické úsilí a vést k porozumění důležitosti jednoty v různosti s ohledem na úkol církve svědčit o jednom Bohu, který se zjevuje rozmanitými způsoby vždy s cílem dát se poznat člověku a žít s ním ve společenství.
- Každý z uvedených modelů má pozitivní aspekty, které je třeba v katechezi zohlednit. Východí model je třeba volit s ohledem na zralost víry a znalosti adresátů a na typ katecheze, kterému se věnujeme.

Zpracovala: M. Zimmermannová

Poznámky:

- 1 Avery Robert Dulles (1918–2008), byl jedním z nejvýznamnějších amerických teologů 20. stol. Zabýval se mj. moderními dějinami teologie. Přednášku nazvanou „Modely katecheze“ přednesl v roce 2007 na diecézním katechetickém dni v Lansingu – Ann Arbor. Uvádí v ní stručnou historii každého modelu, jeho přednosti a úskalí a využití v současné praxi.
- 2 V dalším textu volíme k označení autorů zkušeností zkratky. Pokud jde o pracovníky katechetických center, uvádíme pouze místo jejich působení, pokud je autorem doc. Petr Chalupa, uvádíme zkratku ČKBD.
- 3 GRACIAS kard. Valerián. Modern Catechetical Renewal and the Missions. In HOFINGER, J. (ed). *Teaching All Nations*, New York : Herder and Herder, 1961, s. 13.
- 4 DV vyzývá k hlásání Božího slova s plnou důvěrou (DV 1). V jeho první kapitole jsou

- postupně uváděny hlavní linie biblických dějin spásy, které vrcholily ve smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista a v seslání Ducha pravdy (DV 4). To určuje víru jako čin, kterým se plně odevzdáváme Bohu (DV 5).
- 5 Této tematice se věnuje několik článků v minulém čísle této revue na téma mystagogie.
 - 6 Van CASTER, Marcel. *The Structure of Catechetics*. New York : Herder and Herder, 1965, s. 84–89. Původní vydání této práce bylo publikováno v Bruges v roce 1964.
 - 7 LE DU, Jean a Van CASTER, Marcel. *Experiential Catechetics*. Paramus, N. J. : Newman, 1969, s. 154. Původní vydání Bruges, 1968.
 - 8 FREIRE, Paolo. *The Pedagogy of the Oppressed*. New York : Seabury, 1970. Původní portugalské vydání 1968.
 - 9 GROOME, Thomas H. *Christian Religious Education*. San Francisco : Jossey-Bass, 1980, s. 184.